

ERKEN ERGENLİKTE ALLAH ANLAYIŞI VE DİN EĞİTİMİ İLİŞKİSİ ÜZERİNE FENOMENOLOJİK BİR ÇALIŞMA

Aslıhan ATİK^a
Arzu BÜTÜN^b

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 19.04.2025

Kabul Tarihi: 28.06.2025

Yayın Tarihi: 30.06.2025

Atıf

Atik, A. & Bütün, A. (2025). Erken ergenlikte Allah anlayışı ve din eğitimi ilişkisi üzerine fenomenolojik bir çalışma. Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 19, 217-251. <https://doi.org/10.53112/tudear.1702048>

Etik Beyan

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur. Çalışma için Çukurova Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Alanında Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 25.06.2024 tarih ve E.1011475 sayılı etik kurul onayı alınmıştır.

Değerlendirme

Çift taraflı kör hakemlik.

Benzerlik

Yapıldı. intihal.net

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman

Bu çalışmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Lisans

CC BY-NC 4.0

Yazar Katkıları

Çalışmanın Tasarlanması: Yazar-1 (%55), Yazar-2 (%45)
Veri Toplanması: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)
Veri Analizi: Yazar-1 (%60), Yazar-2 (%40)
Makale Gönderimi ve Revizyonu: Yazar-1 (%90), Yazar-2 (%10)

Öz

Ergenlik, bireyin çocukluktan yetişkinliğe geçtiği; biyolojik, psikolojik, sosyal ve zihinsel açıdan büyük değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu süreçte, dinî gelişim de diğer gelişim alanları gibi önemli bir rol oynar. Çocukluk dönemindeki basit ve somut anlayıştan uzaklaşan ergen, daha soyut, derinlikli ve sorgulayıcı bir bakış açısına ulaşır. Ergenlik dönemi, bireyin hem kimlik arayışı hem de inanç dünyasında derinleştiği ve sorgulamalarda bulunduğu önemli bir geçiş evresidir. Ergenlerin Allah anlayışı, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişim süreçlerine paralel olarak şekillenir. Bu dönemde oluşan Allah tasavvuru, bireyin dinî kimliğinin temel taşlarından birini oluşturur. Din eğitimi, ergenin bu anlayışı sağlıklı biçimde inşa edebilmesi açısından kritik bir rol üstlenir. Çünkü din eğitimi yalnızca bilgi aktarmayı değil; bireyin inanç dünyasını anlamlandırmasına, değer üretmesine ve dinî kimliğini geliştirmesine katkı sunmayı da hedefler. Bu araştırmanın amacı, erken ergenlik döneminde alınan sistematik din eğitiminin Allah anlayışının oluşumuna etkisini incelemektir. Çalışma, nitel araştırma paradigmasında ve fenomenoloji (olgu bilim) deseniyle yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu, 12–14 yaş aralığında yer alan 24 ortaokul öğrencisi oluşturmuştur. Araştırma sonucunda, bu yaş grubundaki ergenlerin Allah ile ilgili genel olarak olumlu duygular içinde oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca bu dönemde alınan din eğitiminin, ergenlerin Allah anlayışı üzerinde hem bilişsel hem de duyuşsal etkiler oluşturduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra, ergenlerin Allah tasavvurunun şekillenmesinde din eğitiminin içeriği kadar, din eğitimcilerinin kişilik özelliklerinin de etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din eğitimi, Erken ergenlik, Dinî gelişim, Allah anlayışı.

^a Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Eğitimi Anabilim Dalı, e-mail: aslihanatik@gmail.com ORCID: 0000-0002-0773-8927

^b Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, e-mail: arzubutun2016@gmail.com ORCID: 0000-0001-5202-2496

A PHENOMENOLOGICAL STUDY ON THE RELATIONSHIP BETWEEN THE UNDERSTANDING OF GOD AND RELIGIOUS EDUCATION IN EARLY ADOLESCENCE

Article Information

Article Types: Research Article
Received: 19.04.2025
Accepted: 28.06.2025
Published: 30.06.2025

Citation

Atik, A. & Bütün, A. (2025). A phenomenological study on the relationship between the understanding of God and religious education in early adolescence. *Turkish Journal of Religious Education Studies*, 19, 217-251.
<https://doi.org/10.53112/tudear.1702048>

Ethical Statement

Ethical principles were followed during the preparation of this study. For the study, ethics committee approval was received from Çukurova University Scientific Research and Publication Ethics Committee in the Field of Social and Human Sciences, dated 25.06.2024 and numbered E.1011475.

Review

Double-blind.

Plagiarism

Yes. intihal.net

Conflicts of Interest

The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support

The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

License

CC BY-NC 4.0

Author Contributions

Study Design: Author-1 (55%), Author-2 (45%)
Data Collection: Author-1 (50%), Author-2 (50%)
Data Analysis: Author-1 (60%), Author-2 (40%)
Article Submission and Revision: Author-1 (90%), Author-2 (10%)

Abstract

Adolescence is a period in which an individual transitions from childhood to adulthood, and experiences major biological, psychological, social and mental changes. In this process, religious development, like other areas of development, plays an important role. Moving away from the simple and concrete understanding of childhood, the adolescent reaches a more abstract, profound and questioning perspective. Adolescence is an important transitional period in which the individual delves deeper into his/her search for identity and the world of faith and questions. Adolescents' understanding of God is shaped in parallel with their mental, emotional and social development processes. The concept of God that is formed during this period constitutes one of the cornerstones of the individual's religious identity. Religious education plays a critical role in helping adolescents build this understanding in a healthy way. Because religious education aims not only to convey knowledge; it also aims to help individuals make sense of their world of faith, produce values, and develop their religious identity. The purpose of this research is to examine the effect of systematic religious education received in early adolescence on the formation of the understanding of God. The study was conducted in the qualitative research paradigm and phenomenology design. The study group consisted of 24 secondary school students between the ages of 12-14. As a result of the research, it was determined that adolescents in this age group generally have positive feelings about Allah. In addition, it has been observed that the religious education received during this period has both cognitive and affective effects on adolescents' understanding of God. In addition, it has been concluded that the personality traits of religious educators are as effective as the content of religious education in shaping adolescents' perception of God.

Keywords: Religious education, Early adolescence, Religious development, Understanding of God, Development.

^a Assoc. Prof. Dr., Çukurova University, Faculty of Theology, Department of Philosophy and Religious Sciences, Department of Religious Education.

^b Teacher, Ministry of National Education.

Giriş

Gelişim, yaşam boyu devam eden dinamik bir değişim sürecidir. Yaşam boyu gelişim kuramına göre bu süreç çok boyutlu, çok disiplinli ve bağlamsaldır. Bireyin büyümesini, işlevlerini sürdürmesini ve kendini düzenlemesini içeren gelişim süreci, sosyokültürel ve bireysel faktörlerin eş zamanlı etkileşimiyle, esnek bir yapı içerisinde ilerler (Santrock, 2021). İnsanda yaşam boyu süren gelişim birbirine bağlı, ardışık biçimde ilerleyen ve karşılıklı olarak birbirini etkileyen dönemlerden oluşur. Gelişimi farklı boyutlarıyla ele alan gelişim psikolojisine göre bu süreç bilişsel, sosyoduygusal ve dinî-manevi alanlarda, belirli ilkeler doğrultusunda ve birbirini takip eden evreler hâlinde gerçekleşir. Her gelişim dönemi hem kendi içinde hem de önceki ve sonraki dönemlerle sistematik bir bütünlük oluşturur. Bu yönüyle, gelişim sürecinde rastlantısallık söz konusu değildir (Kulaksızoğlu, 2009).

Ergenlik dönemi soyut düşünme, kimlik arayışı, ahlaki yargılar geliştirme ve dinî-manevi gelişim gibi alanlarda yoğun sorgulamaların yaşandığı, çocukluktan farklılaşan özgün bir gelişim evresi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ergenlik, büyüme ve gelişmenin hızlandığı, cinsel özelliklerin belirlediği ilk gençlik dönemi (puberty) ile “büyüyen birey” anlamına gelen ve hızlı fiziksel, bilişsel ve duygusal değişimleri kapsayan gençlik (adolescence) kavramlarını içermektedir. Ergenlik döneminin diğer gelişim dönemlerinden ayrı bir evre olarak ele alınması ise modern çağlarda ortaya çıkmıştır. Psikoloji ve pedagoji biliminin eş zamanlı gelişimiyle birlikte, ergenliğe dair bilimsel çalışmalar özellikle 1900’lü yıllarda hız kazanmıştır. Bu çerçevede, 1904 yılında G. Stanley Hall’un ABD’deki Clark Üniversitesi’nde yayımladığı, ergenliği konu alan ansiklopedik nitelikteki iki ciltlik eseri, bazı görüşleri eleştirilmiş, bazıları ise reddedilmiş olsa da alan yazında bir başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir (Köylü & Oruç, 2023). Gelişim dönemleri içerisinde 12-21 yaşı kapsayan bu dönemde yaşanan değişimler bireysel farklılıklar olmakla birlikte benzer şekilde seyreder.

Ergenliğe geçiş sürecinde bireylerin davranışları dalgalanma gösterir. Bir gün çocuk gibi, ertesi gün ise yetişkin gibi davranmak ve buna uygun şekilde karşılık görmek isterler. Bu döneme özgü sorunlar ve gelişimsel meseleler, hem çocukluk hem de gençlik döneminden farklılık arz eder. Özellikle 11–12 yaş aralığı, çocukluk ile ergenlik arasında kritik bir geçiş evresi olarak kabul edilir. Çünkü insan yaşamının diğer gelişim dönemlerinde, bu yaşlarda olduğu kadar yoğun ve çok yönlü gelişimsel deneyim yaşanmaz (Köylü & Oruç, 2017; Yakut & Oruç, 2025). Bu süreç, kızlarda çoğunlukla erkeklerden farklı biçimde yaşanmakta, erken erenliğe bağlı olarak duygusal ve sosyal yönden daha fazla zorlayıcı etkiler hissedilebilmektedir. Çocukluk ile yetişkinlik arasında kalmaları, duyguların yoğunlaşması ve sık değişmesi, ani duygu geçişleri (örneğin, ağlama ve gülme), içsel güvensizlik ve yetersizlik duyguları, cinsel kimliğe ilişkin çatışmalarla birlikte artan korkular, cinsiyete özgü rollerin öğrenilmeye çalışılması, benlik algısındaki değişim, yalnız kalma ve mahremiyet ihtiyacının artması, huzursuzluk, toplumsal uyum sorunları ve otorite figürlerine karşı çıkış, bağımsızlaşma arzusu, soyut düşünme becerisinin gelişmesiyle

birlikte artan merak ve öğrenme isteği gibi psikososyal özellikler bu dönemde belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır (Bahadır, 2001; Ekşi, 2011). Bu yönüyle, ergenlik dönemini yalnızca tek bir nedene ya da sadece gelişim evreleri ve belirli gelişim alanları çerçevesinde açıklamak, sürecin bütünsel doğasını kavramak açısından yetersiz bir yaklaşım olacaktır.

Gelişim alanları içerisinde fiziksel değişimlerin yoğun olarak yaşandığı bu evrede, eş zamanlı olarak bilişsel gelişimde önemli ilerlemeler gerçekleşir. Piaget'e göre, yaklaşık 11 yaşında başlayan ve ergenlikte devam eden son bilişsel gelişim aşaması "soyut işlemler dönemi"dir. Bu dönemde bireyler, mantıksal çıkarımlar yapabilmekte, soyut kavramlar üzerine düşünebilmekte, varsayımsal olasılıkları anlayabilmekte ve soyut önermelere dayalı durumları kavrayabilmektedirler. Ayrıca ergen, bu dönemde soyut düşünmenin ileri bir boyutu olan metabilşsel düşünme becerisini de geliştirmeye başlar (Santrock, 2020). Ergenin bilişsel gelişimiyle birlikte ortaya çıkan düşünsel çeşitlilik, birtakım psikolojik değişimleri de beraberinde getirir. Bu değişimlerden biri, David Elkind tarafından tanımlanan ergen benmerkezciliğidir. Elkind, bu durumu iki temel kavramla açıklar: hayali seyirci ve kişisel efsane. Hayali seyirci, ergenin tıpkı kendisi gibi başkalarının da sürekli olarak onu izlediğini, değerlendirdiğini ve ilgilendiğini düşünmesi durumudur. Ergen, her an dikkatlerin üzerinde olduğunu varsayarak sahnede olma çabası gösterir. Kişisel efsane ise, ergenin kendisini eşsiz, özel ve kimsenin anlayamayacağı biri olarak görmesiyle ilgilidir. Bu inanç, zamanla "bana bir şey olmaz" düşüncesini besler. Bu durumun doğal bir sonucu olarak ergen, riskli ya da tehlikeli davranışlara karşı duyarsızlaşabilir. Bu düşünme biçimi, ergenlik döneminde sıkça görülen omniptotent (her şeye gücü yettiği) algı ile ilişkilendirilmektedir (Köylü & Oruç, 2023). Bu süreçte, ergenin sosyoduygusal gelişim alanında yaşadığı gerginliklerle başa çıkması oldukça güçtür. Çünkü ergen, iç dünyasında yaşadığı çatışmalar nedeniyle anlaşılma ihtiyacı duyar. Çelişkilerle dolu bu dönemde, bir yandan yalnız kalmak isterken diğer yandan bir gruba ait olma arayışı içerisinde bulunur. Yalnız kaldığında "Ben kimim?" ve "Nereye gidiyorum?" gibi kimlik sorgulamalarına yönelir, içinde bulunduğu gruplar sayesinde ise aidiyet duygusunu deneyimler. Erikson'un psikososyal gelişim kuramına göre, bu dönemde birey "kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası" evresini yaşar. Ergen, kim olduğu, nasıl bir kişi olmak istediği ve hayatta ne yapmak istediği ile ilgili kararlar vermeye çalışır (Santrock, 2020; Su, 2025). Bu süreçte kimlik arayışı, aile dışındaki yaşantılar ve yeni rol modellerle farklı özdeşleşmeleri gündeme getirdiği için çözülmesi gereken kritik bir süreci başlatır (Tarhan, 2015). Ergenler, sosyoduygusal gelişim alanı kapsamında değerlendirilebilecek duygularıyla ilgili sancılı bir süreçten geçerler. Bu dönemde gözlenen duygusal dalgalanmalar ve ani duygu patlamaları, gerçek ve ciddi sorunlara yol açma potansiyeli taşır. Her ne kadar ilerleyen yaşlarda ergenler, artan bilişsel yetenekleri sayesinde duygularını tanıma ve kontrol etme konusunda daha yeterli hâle gelseler de, bu durum ergenlik sürecinde oldukça zorlayıcı bir deneyim olarak ortaya çıkar (Santrock, 2020).

Ergenlik döneminde soyut düşünme becerilerinin gelişmesi, bireyin ahlaki değerleri anlama ve değerlendirme kapasitesini artırarak ahlaki gelişimi desteklemektedir (Tarhan, 2015). Ergenlik dönemine doğru, ahlaka ilişkin bazı genellemeler yapılır ve bu genellemeler bireyde kafa karışıklığına yol açarak şüphe duygusunu beraberinde getirir. Zamanla bu şüpheler, ergenin kişiliğinin bir parçası hâline gelir. Bu süreç, bireyin “Neden bazı davranışlar iyi, bazıları kötü kabul edilir?” sorusu etrafında ahlaki sorgulamalara yönelmesine neden olur. Kohlberg’e göre, ahlaki gelişim bireyin ahlaki akıl yürütmesine bağlı olarak, birbirini izleyen ardışık evrelerden oluşur. Ahlaki gelişimi inceleyen araştırmalara göre, ergenler bu dönemde çoğunlukla Kohlberg’in tanımladığı “geleneksel düzey” içerisinde yer almaktadır. Bu düzeyde bireyler, güven, ilgi ve başkalarına bağlılığa önem verirler. Özellikle çocuklar ve ergenler, bu evrede “iyi bir kız” ya da “iyi bir erkek” olarak değerlendirilme isteği taşırlar (iyi çocuk eğilimi). Bunun yanı sıra, sosyal düzene uyum sağlama, kanunlara saygı gösterme ve adalet anlayışını benimseme (kanun ve düzen eğilimi) de bu evrede öne çıkan diğer özelliklerdir (Kulu, 2019). Bununla birlikte, ahlaki gelişim her ergen bireyde aynı düzeyde ve hızda gerçekleşmez. Yapılan araştırmalar, ahlaki gelişim için gerekli olan bilişsel ve duyuşsal becerilere, 15 yaşındaki ergenlerin yalnızca %45’inin ulaşabildiğini ortaya koymaktadır (Köylü & Oruç, 2023). Ayrıca ergenlik döneminde ahlaki yargı ve davranışta hâkim olan kültür, yetiştirilme tarzı, ailenin sosyoekonomik gücü, sahip olunan inanç ve tutumlar gibi faktörler etkili olabilmektedir.

Ergenlik dönemi, dinî ve manevi gelişim açısından çocukluk dönemine kıyasla daha derinlikli, sorgulayıcı ve dinamik bir süreçtir. Çocuklukta çevresini merak eden ve açıklamalar üretmeye çalışan birey, ergenlik süreciyle birlikte daha soyut ve metafizik konulara ilgi duymaya başlar. Bu dönemde ergen; “Neden dünyaya geldim?”, “İlk insan nasıl ortaya çıktı?”, “Evren nasıl oluştu?”, “Allah var mı?”, “Ölüm nedir?” ve “Hayatın bir sonu var mı?” gibi temel varoluşsal sorular üzerinde düşünmeye yönelir. Bu sorgulamalar, bireyin dinî inançlarını ve manevi yönelimlerini şekillendirmeye başlar (Karaca, 2023). Bu sorular, ergenlikte dinî ve manevi gelişim açısından önemli bir eşik olan dinî uyanış sürecinin başlangıcını işaret eder. 12–14 yaş aralığında muhakeme yeteneğinin gelişmesiyle birlikte, ergenler dinî kavramları anlamaya, eleştirel biçimde değerlendirmeye ve içselleştirmeye yönelik çabalar geliştirirler. Bu dönem, aynı zamanda hem dine olan ilginin hem de dinî şüphelerin arttığı bir evredir. Ergenlik, dinî gelişimin önemli aşamalarından biri olan “dinî bunalım ve şüphe” sürecinin yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir. Gençlerin büyük bir kısmı bu süreçte dinî inançlarıyla ilgili sorgulamalara, çelişiklere ve belirsizliklere maruz kalabilir. Allport’a göre, bireyin somut düşünceden soyut düşünceye geçip geçmemesi, bu türden dinî sorgulama ve bunalım süreçlerinin yaşanıp yaşanmayacağını belirleyen temel bir etkidir. Nitekim birçok birey, dinî inançlarını sorgulamadan, çevresinden edindiği hazır kalıplarla yaşamını sürdürürken; soyut düşünme yetisi gelişmiş olan ergenler, kaçınılmaz olarak dinî şüphe ve çatışmalarla yüzleşme eğilimindedir (Kayıklık, 2003). Dinle ilgili sorularına önceki yıllarda daha kolay yanıtlar bulabilen birey, ergenlik döneminde bu sorulara daha detaylı ve bütüncül cevaplar

aramaya başlar; verilen açıklamalara ise daha eleştirel bir bakış geliştirir. Bu tür krizler, esasen bilişsel gelişimdeki ilerlemelerin bir sonucu olmakla birlikte, ergenin duygusal, sosyal ve manevi alanlarında da çeşitli dönüşümlere yol açar. Bu dönemde din, birçok ergen için güven, kimlik inşası, bağlanma ihtiyacı ve anlam arayışı gibi temel psikososyal değerlere hizmet eden bir yapı hâline gelebilir (Hökelekli, 2005, s. 267). Ergenlerin anlam arayışları, içinde bulundukları bilişsel gelişim düzeyine göre farklılık gösterebilir. Bu süreçte birey, iç dünyasına yönelerek kendine özgü bir dindarlık biçimi geliştirebilir ya da çevresel öğrenmeler yoluyla geleneksel bir dindarlığı benimseyebilir. Ayrıca birey, daha önce sahip olmadığı yeni bir dinî tutum da edinebilir. Ergenlikte dinî gelişim, çoğunlukla dinin temel referans noktalarından biri olan Allah tasavvuru etrafında şekillenir. Bu tasavvur; bireyin genetik özellikleri, öz-anlayışı, aile yapısı, sosyoekonomik koşulları ve Allah'a yönelik inanç, yakınlık ve tutumları gibi çeşitli faktörlerden etkilenir (Gottlieb & Ulu, 2006). Ergenler, bu süreçte Allah'ı sembolik ve soyut kavramlarla tanımlamaya başlar (Köylü & Oruç, 2023). Bu dönemde Allah tasavvuru, bireyin zihinsel ve duygusal sorgulamalarıyla şekillenir ve sürekli bir oluşum hâlinindedir. Ergenin Allah'a yönelik anlayışı; okul, cami ve Kur'an kursları gibi dinî kurumlarda verilen din eğitiminden önemli ölçüde etkilenmektedir. Bu bağlamda, özellikle okulda sunulan din eğitimi, ergenin dinî gelişimi ve Allah tasavvurunun oluşumunda belirleyici bir rol oynamaktadır. Erken ergenlik döneminde alınan din eğitiminin, bireylerin Allah anlayışı üzerindeki etkisini incelemek; bu gelişim dönemine özgü dinî değişim ve dönüşümleri anlamak açısından oldukça önemlidir. Çünkü erken ergenlikte bireyin dinî gelişimini sağlıklı biçimde değerlendirebilmek, onun bilişsel kapasitesinin soyut kavramlara yönelmeye başladığı bu evrede Allah'ı nasıl anlamlandırdığını çözümlemeyi gerektirir. Bu doğrultuda yapılacak araştırmalar, erken ergenlikteki dinî gelişimin niteliğine dair daha derinlemesine bir kavrayış sağlayacaktır.

1. Araştırmanın Amacı

Erken ergenlik evresi olarak tanımlanan dönemde, bireylerin Allah tasavvurunun nasıl şekillendiğine dair yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu araştırmanın amacı, erken ergenlik dönemindeki 12–14 yaş aralığındaki bireylerin Allah tasavvurlarının oluşum sürecinde din eğitiminin etkisini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki temel problem ve alt problemlere yanıt aranmıştır.

Çalışmanın temel problemi erken ergenlik döneminde Allah anlayışının oluşmasında alınan din eğitiminin etkisini ortaya koymaktır. Bu problem çerçevesinde alt problemler aşağıdaki gibidir:

- a) Erken ergenlik döneminde bulunan bireylerin Allah ile ilgili duygularının oluşmasında alınan din eğitiminin etkisi nedir?
- b) Erken ergenlik döneminde bulunan bireylerin Allah ile ilgili düşüncelerinin oluşmasında alınan din eğitiminin etkisi nedir?

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, erken ergenlik döneminde (12–14 yaş) yer alan bireylerin Allah’a ilişkin anlayışlarını derinlemesine incelemeyi amaçlamakta olup, nitel araştırma paradigması doğrultusunda yürütülmüştür. Anlam arayışına odaklanan nitel araştırmalar, bireylerin deneyimlerini nasıl yorumladıklarını, yaşamlarını nasıl inşa ettiklerini ve bu yaşantılara nasıl anlam verdiklerini anlamaya çalışır (Ersoy & Saban, 2019, s. 5). Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji (olgubilimi) deseni tercih edilmiştir. Fenomenoloji, bireyin yaşantısına ve bakış açısına odaklanarak, belirli bir olgunun onun zihinsel dünyasındaki yansımalarını ve deneyimsel anlamlarını betimlemeyi amaçlar (Saban vd., 2017). Bu yönüyle, evrensel bir durumu bireysel yaşantı bağlamında incelemeye imkân tanıyan betimleyici bir yaklaşımdır. Araştırma süreci, literatür taramasıyla temellendirilen yarı yapılandırılmış mülâkat sorularının hazırlanması, bu sorular doğrultusunda mülâkatların gerçekleştirilmesi ve elde edilen verilerin betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmesi aşamalarından oluşmaktadır. Çalışma için Çukurova Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Alanında Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’ndan 25.06.2024 tarih ve E.1011475 sayılı etik kurul onayı alınmıştır.

2.2. Katılımcılar

Fenomenolojik araştırmalarda çalışma grubunun oluşturulması, araştırmanın odağındaki fenomene göre değişiklik gösterebilir. Bu yöntemde en temel ölçüt, katılımcıların söz konusu fenomeni doğrudan yaşamış olmalarıdır. Ayrıca bireylerin araştırmaya gönüllü olarak katılmaları da sürecin etik ve metodolojik bütünlüğü açısından önemlidir (Ersoy & Saban, 2019, s. 108). Bu araştırmanın katılımcılarını, 12–14 yaş aralığında yer alan ve erken ergenlik döneminde bulunan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada, amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan kolay ulaşılabilir durum örnekleme tercih edilmiştir. Gönüllülük esasına göre araştırmaya katılan öğrencilerin velilerinden yazılı onam alınarak etik süreç tamamlanmıştır. Katılımcı dengesini ve veri çeşitliliğini sağlamak amacıyla, her bir yaş grubundan sekiz öğrenci olmak üzere toplam 24 öğrenciyle bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

2.3. Veri Toplama

Fenomenoloji deseninde sıklıkla kullanılan veri toplama teknikleri arasında gözlem, görüşme ve yazılı materyaller yer almaktadır. Bu araştırmada, erken ergenlik dönemindeki bireylerin Allah’a ilişkin duygu ve düşüncelerine dair derinlemesine bilgi edinmek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir. Öncelikle literatür taraması yapılarak görüşme soruları oluşturulmuş; ardından bu sorular, din eğitimi ve din psikolojisi alanındaki uzmanların görüşleri doğrultusunda yeniden düzenlenmiştir. Son aşamada, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ile Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık öğretmenlerinden alınan

geribildirimlerle sorulara nihai şekli verilmiştir. Bu süreçten sonra, ergenlik dönemindeki öğrencilerle pilot görüşmeler gerçekleştirilmiş ve elde edilen deneyimler doğrultusunda görüşme formu son kez gözden geçirilmiştir. Araştırma kapsamında, ergenlerin Allah’a dair duygu ve düşüncelerinin oluşum sürecinde din eğitiminin etkisini belirleyebilmek amacıyla katılımcılarla birebir görüşmeler yapılmıştır. Her katılımcıyla ortalama 10–15 dakika süren görüşmeler sesli olarak kayıt altına alınmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Fenomenolojik desen veri analizini kendi doğasına göre şekillendirmektedir. Literatürde çeşitli veri analiz yöntemleri olsa da bu sürecin esnek ve karmaşık bir nitelik taşıdığı söylenebilir (Creswell, 2013). Bu çalışmada, alt problemler doğrultusunda her yaş grubundan elde edilen veriler öncelikle kendi içinde analiz edilerek ortak ifadelere, yani kodlara, ulaşılmıştır. Elde edilen bu kodlar üzerinden kategoriler ve ardından temalar oluşturulmuştur. Ayrıca, analiz süreci boyunca katılımcıların doğrudan ifadelerine yer verilmiş ve bu ifadeler aracılığıyla deneyimin “nasıl” yaşandığının ayrıntılı ve anlamlı biçimde ortaya konduğu dokusal betimlemelere yapılmış; bu betimlemeler, analiz süreci boyunca katılımcıların doğrudan ifadeleriyle desteklenerek bulguların derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlamıştır.

2.5. Araştırmanın Geçerlilik ve Güvenilirliği

Bu çalışmada, inandırıcılık ölçütünü sağlamak amacıyla katılımcı teyidi (member checking) tekniği kullanılmıştır. Bu doğrultuda, her katılımcı ile hem görüşme sırasında hem de görüşme sonrasında olmak üzere iki aşamalı bir doğrulama süreci yürütülmüştür. Görüşme esnasında, araştırmacı belirli aralıklarla katılımcının ifadelerini tekrar ederek, dikkatlerini yeniden soruya yönlendirmiş ve yanıtların netleşmesini sağlamıştır. Görüşme sonrasında ise katılımcılara, “Sizi doğru anladım mı?” gibi onaylayıcı sorular yöneltilerek verilerin katılımcı tarafından teyit edilmesi sağlanmıştır.

Araştırmanın doğrulanabilirlik ölçütü kapsamında, araştırma süreci –problemin belirlenmesinden sonuçların elde edilmesine kadar– açık ve şeffaf biçimde sunulmuştur. Ayrıca benimsenen nitel desen çerçevesinde veriler sistematik şekilde analiz edilmiştir. Tutarlılık ölçütünü karşılamak amacıyla, çalışmada dayanak alınan kuramsal çerçeve; psikoloji ve eğitim alanındaki diğer çalışmalarla karşılaştırılmış ve benzerlikler ile farklılıklara yönelik ifadeler bulgular bölümünde yer verilmiştir.

3. Bulgular ve Yorumlar

3.1. Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Araştırmada birinci alt problemle ilgili katılımcılara 4 soru yöneltilmiştir. Bu sorular ile ergenlerin Allah’a karşı hissettiği duyguları ve Allah’a hangi durumlarda kendilerini yakın ve uzak hissettikleri ortaya çıkarılmış ve aldıkları din eğitimi bağlamında yorumlanmıştır.

3.1.1. Allah’a Karşı Hissedilen Duygular

Ergenlerin Allah’a karşı hissettikleri duyguları ortaya çıkarmak için “*Allah’a karşı hissettiğin duyguları açıklar mısın?*” sorusu sorulmuştur. Bu soruyla ilgili ergenlerin verdikleri cevaplara ait kategoriler ve kodlar Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Allah’a Karşı Hissedilen Duygular

Kategori	Kod	Kodu oluşturan anlatım
Olumlu Hissedilen Duygular	Saygı (9) Sevgi (5) İbadet sırasında duyulan yakınlık(4)	“Her şeyi güzel şekilde yaratmıştır. O’na kulluk etmenin bir borç olduğunu düşünüyorum.” “Örneğin ibadet yaparken birden ani ferahlık geliyor ruhuma.”
	Mutluluk (4)	
Olumsuz Hissedilen Duygular	Karşılaştırma (1) Endişe(1)	“Diğer insanların dualarını kabul ettiğini fakat benimkini etmediğini düşünüyorum ve üzülüyorum.” “Başka bir düşünceye kapılmamak için düşünmemeye de çalışıyorum. Çünkü korkuyorum. Hem de çok.”

“*Allah’a karşı hissettiğin duyguları biraz anlatır mısın?*” sorusuna katılımcıların iki temel kategoride cevap verdikleri görülmüştür. Allah’a karşı olumlu hissedilen duygular kategorisinde *saygı (9)*, *sevgi (5)*, *ibadet sırasında duyulan yakınlık (4)* ve *mutluluktur (5)*. Allah’a karşı olumsuz hissedilen duygular kategorisinde ise *karşılaştırma (1)* ve *endişe (1)* ifadesi yer almaktadır.

a) Allah’a Yönelik Olumlu Duygular: Katılımcıların Allah’a yönelik olumlu duyguları incelendiğinde, ilk sırada saygı (9) duygusuna ilişkin ifadeler öne çıkmaktadır. Ergenlik döneminde Allah’a karşı hissedilen duygular, bireylerin dinî kimliklerini ve manevi gelişimlerini şekillendiren önemli bir faktördür. Bu dönemde ergenler, soyut düşünme yeteneklerinin gelişmesiyle birlikte, dinî inançlarını sorgulamaya ve kişisel anlam arayışlarına yönelirler. Bu süreç hem dinî bağlılıklarını güçlendirebilir hem de dinî şüphe ve çatışmaların yaşanmasına neden olabilir. Ergenlik dönemindeki bireyler, Allah’a karşı yalnızca sevgi değil, aynı zamanda otorite ve korku temelli bir saygı da duyabilirler. Katılımcıların saygı olarak tanımladığı bu duygu, büyük ölçüde güç sahibi bir Yaratıcıya karşı hissedilen zorunlu bir saygı olarak değerlendirilebilir (Yükselbaba, 2017). Ergenlerin Allah karşısında hissettikleri duygular genellikle belirsizlik ve endişe ile birlikte ortaya çıkmakta; bu durum da onları saygı duymaya yönlendirmektedir. Özellikle Allah’ın mutlak kudret sahibi olması, cehennemin varlığı ve geleceğe ilişkin bilinmezlik gibi unsurlar, ergenlerde endişe temelli bir saygı gelişimini tetiklemektedir. Bu bağlamda, din eğitimi

sürecinin de bu duygu oluşumunda etkili olduğu söylenebilir. Özellikle beşinci sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programında yer alan “Allah İnancı” ünitesindeki kazanımların, ergenlerin duygusal dünyasında belirleyici olduğu düşünülmektedir. Benzer şekilde, yedinci sınıf öğretim programında yer alan “Melek ve Ahiret İnancı” ünitesindeki içerikler de Allah tasavvurunun şekillenmesinde etkili olabilecek diğer unsurlar arasında yer almaktadır. Bu çerçevede, katılımcıların konuya ilişkin doğrudan ifadelerine aşağıda yer verilmiştir.

“...O bizi yarattı. Mesela işte O’na karşı dua ediyoruz...”

“...Sorumluluğumu yerine getiriyorum. Allah saygı duyuyorum...”

“...Yüce olduğunu. Güçlü olduğunu. Evet başka. Başka. Kullarına rahmet ettiğini, mesela merhametli oluşunu, zalimleri cezalandırdığını düşünüyorum...”

“...Yani seviyorum. Saygı duyuyorum. Çünkü o bizi yaratıyor yani...”

“...Çok seviyorum mesela nasıl diyeyim anlatamayacağım kadar çok şey var. Şöyle diyeyim... Yani O’na kulluk etmemiz gerektiğini düşünüyorum. O’na çok bağlanıp daha çok çok sevmemiz gerektiğini düşünüyorum...”

Ergenlerin Allah’a yönelik olumlu duyguları arasında ikinci sırada *sevgi duygusu* (4) yer almaktadır. Katılımcılar, Allah’a duydukları sevgiyi genellikle bir ibadet biçimi olarak değerlendirmiş ve bu sevgiyi hayatlarına anlam katan temel bir unsur olarak ifade etmişlerdir. Ergenlik dönemindeki bireylerin Allah’a karşı hissettikleri sevgi duygusu, Dinî gelişim ve kimlik oluşumu açısından önemli bir yer tutmaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalar, sevgi ve korku motiflerinin ergenlerin dinî tutumları üzerinde etkili olduğunu göstermektedir (Albayrak, 1995). Katılımcıların bu ifadelerinde, altıncı sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında yer alan “İslam’da İnanç Esasları” adlı üniteye ilişkin kazanımların etkili olduğu söylenebilir.

Öte yandan, katılımcıların “sevgi”den önce “saygı” duygusunu belirtmelerinde, din öğretim programlarında Allah sevgisi temasının sınırlı biçimde ele alınmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Program içeriklerinin daha çok Allah’ın sıfatları ve varlığı hakkında bilgi vermeye odaklanması, ergenlerin Allah’a ilişkin duygu dünyasında sevgiyi kıyasla saygı duygusunun daha belirgin hâle gelmesine neden olmuş olabilir. Bu durum, din eğitimi içeriklerinin bireyde oluşturduğu dini duygu ve tasavvurları önemli ölçüde etkileyebileceğini göstermektedir. Bu çerçevede ergenlerin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“...Allah’ı çok seviyorum. Sevmesem zaten camiye de gelmem. Gider başka yerlerde vakit geçiririm...”

“...Hayır, uzak hissetmiyorum ama seviyorum. Ben camiye de seve seve geliyorum...”

“...Ben Allah’ı gerçekten kalbimle seviyorum. Yani kalbimle O’na çok ibadet ediyorum...”

Ergenlerin bazıları da Allah’a karşı hissettikleri sevgi duygusunu özellikle *ibadet sırasında duyulan yakınlık* olarak ifade etmişlerdir. Bazı ergen katılımcılar, Allah’a yönelik sevgilerini özellikle ibadet sırasında hissettikleri yakınlık duygusu (n=4) üzerinden ifade etmişlerdir. Bu yakınlık hissi, bireyin ibadet yoluyla Allah’a yönelmesi ve manevi sorumluluklarını yerine getirmesinin ardından oluşan bir içsel tatmin ya da ruhsal doyum olarak değerlendirilebilir. Bu durum, ergenlerin ibadet esnasında Allah ile kurdukları bireysel ve duygusal bağın, sevgi duygusunu daha somut bir şekilde yaşamalarına zemin hazırladığını göstermektedir (Tarhan, 2001). İbadet esnasında Allah’a duyulan yakınlık, bireylerin ruhsal sağlığını iyileştirir, iç huzurunu artırır ve sosyal bağlarını güçlendirir. Bu manevi pratikler, bireylerin stresle başa çıkmasına yardımcı olur ve psikolojik iyi olma düzeylerini yükseltir (Kımrter, 2016). Din eğitimi bağlamında değerlendirildiğinde, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programlarında yer alan ibadetlerle ilgili kazanımların, ergenlerin Allah’a yönelik sevgi ve yakınlık duygusunun gelişiminde önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Bu kazanımlar aracılığıyla öğrencilerin ibadetlerin anlamını kavrama, içselleştirme ve duygusal bir bağ kurma süreçleri desteklenmektedir. Bu çerçevede ergenlerin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“...Allah’ı seviyoruz. Hepimizin ibadet ediyoruz bizi cennete götürecek bir yoldan ilerlemeye çalışıyoruz...”

“...Kur’an okuyunca böyle ibadet edince mutluyum...”

“...Nasıl anlatacağım bilmiyorum da böyle hani daha... İbadetleri yaparken böyle için ferahlıyor kalbime hafiflik geliyor...”

Ergen katılımcılar, Allah’a yönelik sevgilerini; güven duyma, coşku hissetme ve şefkat görme gibi duygularla ifade etmişlerdir. Bu duyguların arka planında, koruyucu, merhamet eden ve adaletli bir Allah tasavvurunun etkili olduğu söylenebilir. Din eğitimi bağlamında değerlendirildiğinde, beşinci sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında yer alan “Allah İnancı” ünitesindeki kazanımların da bu duygusal yaklaşımın gelişiminde katkı sunduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede ergenlerin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“...Güven, mutluluk mesela karşısında olsam heyecan hissederdim, heyecanlıydım.”

“...Şimdi Allah’tan içime böyle bir güven doğuyor hocam, güveniyorum hocam.”

“Allah’a yönelik sevgi saygı, merhamet. Güven içinde oluyorum ve güzellik...”

“...Kullarına rahmet ettiğini, mesela merhametli oluşunu, zalimleri cezalandırdığını düşünüyorum...”

Ergenlerden 1 kişi ise birçok duyguyu aynı anda hissettiğini söylemiştir. Ergenin bu ifadesi, olgunluk düzeyi açısından yetişkinlik döneminde verilen cevaplara oldukça benzemektedir. Bu yaklaşımın temelinde ise, dinî öğretilerde sıkça vurgulanan korku ile ümit arasında denge kurma anlayışının etkili olduğu düşünülebilir. Özellikle aile, din eğitimi ve çevresel dinî telkinler yoluyla bireyin bu dengeyi içselleştirmesi, ergenlik döneminde Allah’a yönelik duygu ve düşüncelere de yansımaktadır. Bununla ilgili ergenin görüşüne aşağıda yer verilmiştir:

“...Evet. Merak ederim heyecanlanırım, korkarım sevinirim Aslında yani bir sürü duygu hissederim...”

b) Allah’a Yönelik Olumsuz Duygular: Ergenlerin bir kısmı, Allah’a yönelik olumsuz duygular da ifade etmiştir. Katılımcılardan biri, dualarının kabul edilmemesi durumunda kendisini diğer insanlarla karşılaştırarak üzüntü hissettiğini belirtmiştir. Bu durum, bireyin kendini yetersiz hissetmesine ve zamanla öfke gibi yoğun duygular geliştirmesine yol açmaktadır. Bu tür ifadeler, ergenlerin dinî yaşantılarında sadece umut ve bağlılık değil; aynı zamanda hayal kırıklığı, kıyaslama ve öfke gibi karmaşık duygusal süreçlerin de etkili olduğunu göstermektedir. Bu konuya ilişkin katılımcı görüşüne aşağıda yer verilmiştir:

“...Diğer insanların dualarını kabul ettiğini düşünüyorum. Benim duamı neden kabul etmediğini düşünüyorum, üzülüyorum...”

Diğer bir katılımcı ise Allah’ı fazla düşündüğünde *korku* hissettiğini ifade etmiştir. Ergenin Allah’a bağlılık duygusu hissetmesi ama aynı zamanda Allah’ı sorgulaması çelişki yaşamasına sebep olmaktadır. Festinger’in bilişsel çelişki kuramında kişi iki eylem ya da fikir arasında kalıp psikolojik olarak tutarsızlık hissettiğinde bu durumu tutarlı bir hale getirmeye uğraşır (Festinger, 1957). Bu durumda ergenin duyguları ile düşünceleri arasında çelişki olduğu söylenebilir. Bununla ilgili ergenlerin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“...Yani. Çok değişik, yani bazen kendini böyle inanamıyorum hatta başka yola saptmamam için düşünmemeye de çalışıyorum. Çünkü korkuyorum.”

3.1.2. Ergenlerin Allah’a İçsel Yönelimleri

Ergenlerin Allah’a yakın ve uzak hissetme durumlarını ortaya çıkarmak için “*Kendini Allah’a hangi durum ya da durumlarda yakın hissedersin?*” ve “*Kendini Allah’a hangi durum ya da durumlarda uzak hissedersin?*” soruları yöneltilmiştir.

a) Ergenler “Kendini Allah’a hangi durum ya da durumlarda yakın hissedersin?” sorusuna ibadet sırasında (15), iyi ve kötü zamanlarda (8) ve her zaman (1) cevaplarını vermişlerdir. Ergenlerin cevapları ile ilgili kod ve kategoriler Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 2: Ergenlerin Allah’a Olumlu İçsel Yönelimleri

Kategori	Kod	Kodu oluşturan anlatım
İbadet anlarında	İbadet sırasında (15)	“...Camiye gelip namaz kıldığım zamanlarda...Özellikle dua okuduğum zamanlarda “ “...Dua edip namaz kıldığımız zaman. Yine Ramazan ayında oruç tutarken.”
Zor zamanlarda	Çaresiz kalınan durumlarda (8)	“...Örneğin dedem hasta olsa... Düşünemiyorum... Allah’tan yardım şifa isterim. Başka kimse yok Allah’tan başka” “...Genellikle çok çok mutlu olduğum zamanlarda.”
Her anda	Her zaman (1)	“...Kendimi her daim yakın çok yakın hissediyorum.”

Ergenlerin kendilerini Allah’a yakın hissetmeyle ilgili en çok verdikleri cevap *ibadet esnasında hissedilen yakınlıktır (15)*. Erken ergenlik dönemindeki bireylerde, Piaget’nin Bilişsel Gelişim Kuramı’nda tanımlanan somut işlemler dönemine ait düşünme özelliklerinin etkisinin hâlen sürdüğü görülmektedir. Elkind, bu gelişim evresini bir ilişki arayışı dönemi olarak değerlendirmekte, bu süreçte çocukların Tanrı ile kişisel ve doğrudan bir bağ kurma ihtiyacı içinde olduklarını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, çocuklar ve erken ergenlik dönemindeki bireyler, Tanrı’yı daha çok somut özelliklerle tasavvur etme eğilimindedirler ve bu tasavvur onların ibadet, dua ve dinî bağlılık pratiklerinde belirleyici rol oynamaktadır (Atik, 2023). Bu anlamda ibadetler çocuğun bu ihtiyacını karşılayacak potansiyeldedir. Dinî gelişimi ile ilgili çalışmalarda kişilerin çocukluk dönemindeki doğal dinî ilgileri ergenliğe kadar devam etme eğilimindedir (Yavuz, 2013). Fakat bu dönemde bireyler ibadetlerden uzaklaşma eğilimi içinde olsalar da birçoğunun dinî ilgilerinin devam ettiği bilinmektedir (Karaca, 2022). Katılımcıların cevaplarında ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programlarında yer verilen ibadetler ile ilgili tüm kazanımların belirleyici olduğu söylenebilir. Konuya ilişkin ergenlerin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“...Camiye gittiği zamanlarda Özellikle dua okuduğum zamanlarda. Ayrıca din derslerinde...”

“...Namazda hissediyorum. Ramazan ayında özellikle oruç tuttuğumuz zamanda çok güzel oluyor...”

“...Ya işte ibadet ederken. Genellikle namaz kıldığım da ya da Kur’an okuduğumda...”

“...Secdede... İbadet sırasında yani. Özellikle oruç tutarken...”

“...Yalnızken, etrafımda kimse yokken Kuran’ı okurken yakın hissediyorum...”

“...Namaz kıldığımda, dua ettiğim zamanlarda ve Kuran okuduğumda. Yani böyle...”

“...Kuran’ı okurken ve namaz kılarken çok yakın hissediyorum...”

“...İbadet sırasında. Yani namaz kılarken falan ...”

Ergenlerin kendilerini Allah’a yakın hissettikleri durumlardan ikincisi sırada *çaresiz kalınan durumlarda hissedilen yakınlıktır* (9). Ölüm, doğal afet gibi olumsuz yaşam olayları, ergenlerin Allah’a yönelik bağlılıklarını ve O’na yakın hissetme eğilimlerini artıran önemli etkenler arasında yer almaktadır. Zorlayıcı durumlarla karşılaşan bireyler, bu süreçte Allah’ı bir umut ve teselli kaynağı olarak görme eğilimindedirler. İnsan, çoğu zaman kendi gücünü aşan, kontrol edemediği ve çaresizlik hissettiği durumlarda aşkın bir varlığa yönelme ihtiyacı duyar. Bu tür bir yöneliş, bireyin ruhsal ihtiyaçlarından beslenen ve çoğunlukla kendiliğinden gelişen doğal bir süreç olarak değerlendirilebilir (Hökelekli, 2020). Ergenlerin bazı cevaplarında, yedinci sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında yer alan “Ahlaki Davranışlar” ünitesindeki değerler eğitiminin etkisi görülmektedir. Benzer şekilde, sekizinci sınıf programında yer alan “Din ve Hayat” ünitesinde ele alınan Hz. Yusuf’un hayat hikâyesi de sabır, affedicilik ve tevekkül gibi erdemlerin gençler üzerindeki yansımaları açısından anlamlı katkılar sunmaktadır. Bu içeriklerin, ergenlerin dinî ve ahlaki tasavvurlarının gelişmesinde destekleyici bir rol oynadığı değerlendirilebilir. Konuya ilişkin ergenlerin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“...Olumsuz bir olay yaşadığımda dua ederim ve kendimi Allah’ı daha çok anarım.”

“...Örneğim dedemin sağlık durumu kötüye gitse Allah’a şifa vermesi için dua ederim...”

“...Kötü bir şey olayla karşılaşınca, sığınacak hiçbir şey olmayınca hocam mesela...”

“...Kaza olduğunda, ölüm anında... Zor durumda kalıp yardım istediğimde...”

“...Üzgün ve mutlu zamanlarımda...”

b) Ergenlerin Allah’a olumsuz içsel yönelimlerini ortaya çıkarmak için *“Kendini Allah’a hangi durum ya da durumlarda uzak hissedersin?”* sorusu sorulmuştur. Katılımcıların cevapları ile ilgili kod ve kategoriler Tablo 3’de yer verilmiştir.

Tablo 3: Ergenlerin Allah’a Olumsuz İçsel Yönelimleri

Kategori	Kod	Kodu oluşturan anlatım
Her an yakınlık	Her an yakınında hissetme (9)	“... Kendimi Allah’a hep yakın hissediyorum. Kendimi uzak hissetmiyorum.”

Günah işlemeye bağlı uzaklık	Günah durumlarında (8)	"...İbadet etmediğim zamanlarda. Özellikle namaz kılmayıp dua etmediğimde." "Günah işlediğim zamanlarda... Yani kötü bir iş yaptığımda uzak hissediyorum."
İnsan ve fikirlerden etkilenme	Kişilerin etkisi (4) Fikirlerden etkisi (1)	"İnanmayan kişilerin din ile ilgili düşüncelerini dinlediğimde." "Sosyal medyada böyle sayfalar var. Dinin insanlar tarafından çıkarıldığını savunan sayfalar."
Olumsuz durumlar	Olumsuz yaşantılar(1) Kabul edilmeyen dua(1)	"Çok fazla olumsuz durumlar arka arkaya geldiğinde hissedirim. Neden ben?" Duamın Allah tarafından kabul edilmediğinde."
Anlamsızlık Hissi	Her şeyin boş olması (1)	"Kendimi bir boşluk içinde hissediyorum bazen... Böyle zamanlarda kendimi işe yaramaz hissediyorum. Allah'a da uzak."

Ergenlerin "Kendini Allah'a hangi durum ya da durumlarda uzak hissedersin?" sorusuna verdikleri yanıtlar beş ana kategori altında toplanmıştır: her an yakınlık hissi (9), günah işlemeye bağlı uzaklık (8), insan ve fikirlerden etkilenme (5), olumsuz yaşam deneyimleri (2) ve anlamsızlık duygusu (1). Katılımcıların önemli bir kısmı, Allah'a sürekli olarak yakın hissettiklerini ifade etmiş; bu durum, onların dinî algılarında süreklilik ve teslimiyet gibi temaların öne çıktığını göstermektedir. Öte yandan bazı katılımcılar, özellikle günah işlediklerinde veya çevresel etkiler altında kaldıklarında Allah'tan uzaklaştıklarını belirtmiş, bu da ergenlik döneminde dinî duyarlılığın duygusal kırılganlıkla iç içe geçtiğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, yedinci sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında yer alan "Melek İnancı" ve "Ahiret İnancı" ünitelerindeki kazanımların, ergenlerin Allah tasavvurlarını etkileyerek; Allah'ın gözetleyici, bağışlayıcı ve adil yönlerini içselleştirmelerinde önemli rol oynadığı söylenebilir. Konuya ilişkin ergenlerin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

"...Daima Allah'a yakın hissediyorum. O'nun yolunda ilerlemek ve iyi insan olmak için yani..."

"...Hayır uzak hissetmiyorum. Her zaman yakın hissedirim. Kalbimle, ruhumla..."

"...Her an Allah aklımda oluyor. Daima yakınımda hissediyorum..."

"...Nasıl anlatayım? Aslında hiç uzak hissettiğim zamanlar olmuyor..."

"...Allah'a kendimi her an çok yakın düşünüyorum. Uzak hissetmiyorum hem hiç..."

Ergenlerin Allah'a yönelik olumsuz içsel yönelimleri arasında en sık ifade ettikleri ikinci durum, günah işlediklerinde hissettikleri uzaklık duygusudur. Katılımcılar, Allah'ın hoşnut olmayacağı bir davranışta bulunduklarında O'ndan uzaklaştıklarını düşündüklerini belirtmiştir. Bu tür ifadeler, ergenlik dönemindeki bireylerin dinî hassasiyetlerinin gelişmekte olduğunu ve bu süreçte ahlaki farkındalıklarının giderek arttığını göstermektedir. Bu bağlamda, dördüncü sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında yer alan "günah" kavramına ilişkin kazanımların, ergenlerin günah-uzaklık ilişkisini kurmalarında etkili olduğu söylenebilir. Konuya ilişkin ergenlerin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

"...Örneğin uzak hissederim. Allah'a karşı hiç saygısızlık yapmamaya çalışırım. Eğer yanlış şeyler yaparsam kendimi Allah'a biraz daha uzak hissederim, uzaklaşırım yani. Bunun için tövbe ederim, af dilerim..."

"...Kötü bir şey yapıp başkalarına zarar verdiğimde yanlışlıkla da olsa çok utanırım..."

"...Kötü şeyler yaptığımda uzak hissederim. Anneme bağırdığımda falan..."

"...Kötülük yaparken ya da günah işlediğim zamanlarda uzak olduğumu hissederim..."

"...İbadetlerden uzaklaşınca mesela... Namaz kılmayınca ya da oruç tutmayınca Allah'a bir konuda güvenmeyince o durumlarda Allah'a uzak hissederim kendimi..."

"...Allah'a kötü şeyler yapınca uzak hissediyorum. Kendime kızıyorum sonra..."

"...Yanlış ya da kötü iş yaptığımda uzak hissediyorum..."

Allah'a yönelik olumsuz içsel yönelimler arasında katılımcıların sıklıkla ifade ettiği bir diğer durum, başkalarının düşüncelerinden etkilenmeye bağlı gelişen uzaklık hissidir (5). Ergenler, günlük yaşamlarında farklı inançlara ya da fikir yapılarına sahip bireylerle karşılaştıklarında zihinlerinin karıştığını ve bu durumun Allah ile aralarındaki duygusal bağın zayıflamasına yol açtığını belirtmişlerdir. Bu durum, ergenlik dönemine özgü olan kimlik arayışı süreciyle yakından ilişkilidir. Nitekim Erikson'un psikososyal gelişim kuramında da vurgulandığı üzere, kimliğe karşı kimlik karmaşasının yaşandığı bu evrede bireyler, rol model arayışları, inanç sorgulamaları ve geçici şüphelerle dini bunalım süreçlerine girebilmektedir. Bu bağlamda, ergenlerin dini yönelimlerinin geçici dalgalanmalar göstermesi, gelişimsel bir gerçekliğin yansıması olarak değerlendirilebilir (Yavuzer, 2021). Konuyla ilişkin ergenlerin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

"...Örneğin farklı düşüncede olan arkadaşlarımla zaman geçirince mesela oyun oynarken ya da işte güzel şeyler yaparken unutuporum. Aklımdan çıkabiliyor bazen. Onların düşünceleri de çok aklıma yatıyor ..."

“...Zihnim başka şeye daldığı zamanlarda örneğin çok üzücü bir olayda o an aklım takıldıysa. Dalıp gidiyorum. Farklı düşüncede olan kişilerin düşünceleri aklıma geliyor. Ya ben yanlış düşünüyorsam. Onlar doğru düşünüyorsa diyorum...”

“...Yani farklı bir yerlere gittiğimde unutuyorum ama hatırlamaya da çalışıyorum. Ama çok zor oluyor. Diğer arkadaşlara bakıyorum. Onlar hiç Allah’ı kafaya takmıyorlar...”

Ergenlerin Allah’a yönelik olumsuz içsel yönelimlerine dair verdikleri diğer yanıtlar arasında, olumsuz yaşam durumları (1) ve kabul edilmeyen dualar (1) da yer almaktadır. Bu tür durumlarda katılımcılar, yaşadıkları engellenmişlik hissiyle birlikte kendilerini başkalarıyla kıyaslayarak hem üzüntü hem de öfke duyduklarını belirtmişlerdir. Ergenlik dönemine özgü olan karşılaştırma eğilimi ve adalet duygusunun yoğun yaşanması, bu duygusal tepkilerin arka planını oluşturmaktadır. Katılımcı ifadeleri incelendiğinde, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde duanın yalnızca “istemek” üzerinden tanımlanması ve duaların kabulüyle ilgili yeterince açıklayıcı bilgi verilmemesinin, bu olumsuz yönelimleri pekiştirebileceği görülmektedir. Dua anlayışının sadece talep temelli sunulması, beklentisi karşılanmayan ergenlerde hayal kırıklığına ve nihayetinde Allah’tan uzaklaşma eğilimine neden olabilmektedir. Konuya ilişkin ergenlerin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“...Özellikle çok fazla olumsuz, kötü durum arka arkaya başıma geldiğinde hissedirim...”

“...Ben duamın kabul edilmediğinde kendimi Allah’a uzak hissediyorum. Dualarımı kabul edilmediğinde ve başkalarının dualarının kabul edildiğini görünce... Benimki niye olmuyor diye...”

Allah’a yönelik olumsuz içsel yönelimler arasında ergenlerden biri, yaşadığı anlamsızlık duygusu (1) nedeniyle kendisini Allah’tan uzak hissettiğini ifade etmiştir. Katılımcının yanıtında yer alan “boşluk” hissi, özellikle orta ergenlik döneminde sıkça karşılaşılan varoluşsal sorgulamalarla ilişkilendirilebilir. Bu duygunun, bireyin yaşamın anlamını ve kendi kimliğini sorgulama süreciyle bağlantılı olduğu görülmektedir. Anlamsızlık hissi, çoğu zaman bireyi kimlik oluşturma yönünde bir arayışa sevk ederken, aynı zamanda bir gruba ait olma, anlamlı bir yere bağlanma ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, söz konusu yönelimin ergenin hem bireysel kimlik gelişimi hem de dinî yönelimi açısından önemli ipuçları sunduğu söylenebilir (Steinberg, 2013). Ergenin görüşüne aşağıda yer verilmiştir:

“...Bomboş olduğumu düşündüğüm zamanlarda yani hiçbir işe yaramadığım zamanlar boş hissedirim. Hem Allah’a hem kendime karşı boş his hissedirim. Bir şeyle ilgilendiğimde hem Allah’a yakın hissedirim hem nasıl anlatayım mesela yani içime güzel bir duygu geliyor...”

3.2. Araştırmanın İkinci Alt Problemine İlişkin Bulgu ve Yorumlar

İkinci alt problemle ilgili katılımcılara “Hayatını şekillendiren temel inançların nelerdir, Allah inancı insanın varoluşsal ihtiyacı mıdır ve Allah’ın insan hayatında etkin olma konusundaki düşüncelerin nelerdir” soruları sorulmuştur. Elde edilen veriler 3 tema altında yorumlanmıştır.

3.2.1. İnanılan Değerler ve Kişiler

Ergenlere sorulan “Hayatını şekillendiren temel inançların neler?” sorusundan elde edilen kategoriler ve kodlar Tablo 4’te yer verilmiştir:

Tablo 4: İnanılan Değerler ve Bireyler

Kategori	Kod	Kodu oluşturan anlatım
Temel inançlar	Dinî inanç (14)	“...Allah’ın yaratıcı olduğuna ve ahiret hayatına inanırım.”
	Ahlaki inanç (4)	“Elçilere inanırım, Cebrail, Mikail ve diğer tüm meleklerle inanırım.”
	Astroloji (1)	“...Sevgiye inanırım hayatta Saygı ve merhamete de...”
		“...Enerjiye inanırım.”
İnanılan Bireyler	Sosyal çevre (5)	“...Ailem. Kesinlikle onlar her zaman güvenirim.” “Benim yanımda oluyor. Öğretmenlerime. Çünkü sonuçta hafız olmam onların sayesinde.”

Katılımcılara sorulan “Hayatını şekillendiren temel inançların neler?” sorusundan elde edilen bulgular *Temel İnançlar* ve *İnanılan Bireyler* kategorisinde ele alınmıştır. Temel inanç kategorisi katılımcılar *dinî inanç (14)*, *ahlaki inanç (4)* ve *astroloji (1)* cevabını vermişlerdir.

Ergenlerin Allah’a yönelik inançlarına ilişkin yanıtları incelendiğinde, temel dinî öğretiler (14) en sık ifade edilen unsur olmuştur. Katılımcıların açıklamaları, özellikle ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programlarında yer alan Allah’a dair kazanımların bu anlayışın şekillenmesinde belirleyici olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, bazı ergenlerin okul dışında aldıkları dinî bilgiler –örneğin Kur’an kursları, cami sohbetleri ya da aileden gelen dinî aktarım– yoluyla da bu temel inançların pekiştirildiği anlaşılmaktadır. Bu durum, ergenlerin Allah tasavvurlarının hem resmi din eğitimi hem de informal dinî kaynaklar aracılığıyla şekillendiğini ortaya koymaktadır. Konuya ilişkin ergenlerin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“...Allah inanırım. Peygamberlere özellikle Hz. Muhammed’e inanırım. Ayrıca cennete ve cehenneme inanırım. Meleklerle, ahirete de inanıyorum...”

“...Başta peygamberlerimize, Allah’a sonra işte meleklerle inanırım. Kutsal kitaplara ve anlatılanlara inanırım...”

“...Allah’a inanıyorum. Kitaplara, ahirete ve meleklerle inanıyorum...”

“...Çok şükür inanıyorum. Allah’ın merhametine ve gücüne, yaratıcılığına inanıyorum. Ailemin beni yarı yolda bırakmayacaklarını bildiğim için onlara da inanıyorum...”

“...Sonuç olarak bizim inanmamız için peygamberler gelmiş. Onlar da Allah’ın resulleri yani öyle...”

“...İnandığım şeyler başta ölüme, Allah’a ve ahiret hayatına inanıyorum. Annem ve babam benim kötülüğümü istemez. O yüzden onlara da inanıyorum. Öğretmenime güvenmişsem, sevmişsem ona da inanırım. Arkadaşıma da inanırım eğer yıllardır arkadaşımrsa inanırım...”

“...Başta Yaratıcıya yani Allah a, peygamberlere, meleklerle ve indirilen kitaplara inanıyorum...”

“...Allah’a güvenirim, Rabbimin inanırım yani. İnsanın bir sözüne inanırım...”

Ergenlerin yanıtlarında ikinci sırada yer alan kategori ahlaki değerlere (4) ilişkindir. Katılımcılar, dinî değerlere ek olarak sevgi, adalet, yardımseverlik, dürüstlük ve eşitlik gibi evrensel ahlaki ilkeleri ayrıca vurgulamışlardır. Bu durum, ergenlerin dinî değerlerle ahlaki değerleri birbirinden bağımsız kavramlar olarak algıladıklarını göstermektedir. Oysa 6. ve 7. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programlarında yer alan “Temel Değerler” ve “Ahlaki Davranışlar” üniteleri, bu iki alan arasında bütünlük kurulmasını hedeflemektedir. Katılımcıların ifadelerinde bu bütünlüğün yeterince yansımamış olması, söz konusu kazanımların öğrenci düzeyinde tam olarak içselleştirilemediğine işaret edebilir. Konuya ilişkin ergenlerin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“...Şükür Müslümanız. Allah’a inanırım. Bir de sevgiye...”

“...Benim hayatta inandığım şeyler: sevgi, saygı, merhamet...”

“...Evet, ben hayatta zorluklara inanırım...”

Katılımcılardan biri ise *astrolojiye* (1) inandığını ifade etmiştir. Ergenin bu cevabında kişni hayatını anlamlandırma ihtiyacının etkili olduğu söylenebilir. Anlam için kişi din ile birlikte astroloji ve enerji gibi farklı olgulara da ihtiyaç duyabilir. Bu bağlamda kişinin yönelimlerinin doğruluğunun değerlendirilmesinden daha çok anlam arayışı sürecine odaklanılmalıdır (Frankl, 2021). Konuya ilişkin ergenlerin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“...Enerjiye inanırım. Her şeyin enerjisi olduğuna inanırım. Astrolojiye yani...”

Ergenlerin “hayatta inandıkları kişiler” ile ilgili verdikleri yanıtlar, genel olarak sosyal çevre (n=5) kategorisi altında toplanmıştır. Katılımcılar, inandıkları bireyleri; kendilerini önemseyen, iyiliklerini gözeten ve destekleyici tavırlar sergileyen kişiler olarak tanımlamışlardır. Bu kişiler genellikle güvenilir, samimi ve yön gösterici nitelikler taşımakta olup, ergenlerin güven duygusunu besleyen sosyal figürler olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, 7. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında yer alan “Ahlaki Davranışlar” ünitesindeki sevgi, güven, sadakat ve doğruluk gibi değerlerin öğrenci algısında karşılık bulduğunu göstermektedir. Konuya ilişkin ergenlerin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“...Şöyle ki kimseye inanmam. Sadece annem ve babama inanırım. Bir de Allah’ inanırım...”

“...Ben arkadaşlarıma bir de anneme inanırım. Annem ne derse oluyormuş gibi geliyor. Onun yanında kendimi çok güvende hissediyorum...”

“...Aileme. Annem ve babam her zaman benim yanımda oluyorlar. Öğretmenlerim. Sonuçta beni hafız yapan onlar ...”

“...Aileme güvendiğim için inanırım. Onlar bizim iyiliğinizi düşünürler...”

“...Aileme inanırım ve arkadaşlarıma. Ama bazen yalan söyleyenler oluyor...”

3.2.2. İnanma İhtiyacı

Katılımcılara sorulan “Allah inancı insanın varoluşsal ihtiyaçlarından mıdır?” sorusuna verilen cevaplarla ilgili kod ve kategori Tablo 5’de yer verilmiştir:

Tablo 5: İnanma İhtiyacı

Kategori	Kod	Kodu oluşturan anlatım
İnanma İhtiyacı	Yaratıcının Varlığı (12)	“...Allah here şeyi yarattı. Bizim olan her şey yani...”
	Çaresizlik Duygusu (4)	
	İnanma Gerekisini (3)	
	İbadetlerde karmaşanın olmaması (1)	“...Çıkmazda hissedildiğinde. Çaresizlik durumunda mesela.”
	Eleştirel Düşünme (1)	
	Fikrinin Olmaması (1)	“...Elbette bir şeye inanmamız gerekiyor. İnanmadan yapamayız.”
	İçsel Denge Hali (1)	

Ergenler “Allah inancı insanın varoluşsal ihtiyaçlarından biri midir?” sorusuna yaratıcı bir varlığın olması (12), çaresizlik duygusu (4), inanma gerekisini (3), ibadetlerde karmaşanın olmaması (1), eleştirel düşünebilme (1), bilmiyorum (1), içsel denge hali (1) ile ilişkilendirerek cevap vermişlerdir.

Ergenler, inanç ihtiyacını temellendirirken en çok yaratıcı bir varlığın varlığına duyulan inanç (n=12) üzerinden açıklamalarda bulunmuşlardır. Katılımcılar, Allah'a inanmanın temelinde O'nun her şeyi yaratan ve kontrol eden aşkın bir varlık olduğuna dair güçlü bir kabulün yattığını belirtmişlerdir. Yavuz'a (2013) göre, yaratıcı bir varlığa inanç, bireyin aşkınlıkla ilişki kurma arzusunu yansıtır ve bu ilişki, Allah'ın yaratıcı sıfatı üzerinden anlam kazanır. Ergenlerin bu yönelimi, Allah'a duyulan derin saygının yanı sıra, O'nun kudreti karşısında zaman zaman hissedilen kaygı ve huşu duygularını da içermektedir. Bu bağlamda, 5. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında yer alan "Allah İnancı" ünitesindeki kazanımların, bu inanç yapısının oluşumunda etkili olduğu değerlendirilebilir. Konuya ilişkin ergenlerin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

"...Mesela şöyle hissederim... İnanma ihtiyacımız var evet! Bize verdiği her şeyi O yarattı. Ne de olsa Allah sonsuz güç sahibi..."

"...Hissetmeleri gerekiyor. Anlasalar aslında Allah onları yaratmış. Bu güzel dünyayı ve içindeki her şeyi vermiş..."

"...Hissetmeli! Çünkü her şeyi Allah yarattı. Allah'a ibadet etmeliyiz bu yüzden..."

"...O'na sığınırım kötü bir durumda. Arkamızda hissederim büyük bir güç olarak..."

"...Bize verilen her şey için Allah'a şükretmemiz gerekir..."

"...Örneğin insan Allah'a inanmazsa, Allah'tan korkmadan yapar. Fakat Allah'ın kendisini gördüğünü düşünürse Allah'tan korkar. Allah kesinlikle hakkını alır filan derse o işi yapamaz. Allah korkusu onu durdurur..."

Ergenler ikinci sırada inanma ile ilgili ihtiyaçlarını *çaresizlik duygusu* (4) ile ilişkilendirerek ifade etmişlerdir. Ergenlerin cevaplarından çaresiz kaldıkları durumlarda daha üstün ve yüce bir güce ihtiyaç duydukları sonucu çıkmaktadır. Bu duruma 5. Sınıfa ait Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında yer alan *Allah İnancı* ünitesindeki kazanımların etkili olduğu söylenebilir. Konuya ilişkin ergenlerin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

"...Çaresiz kaldığım zamanlarda. Zor durumlarda hissederim..."

"...Örneğin çok çaresiz hissettiğimde. Biraz güçsüz oluşumuzdan dolayı. Sonuçta insanların her şeye gücü yetmez. Böyle zamanlarda hissediyorum..."

"...Şimdi Allah'ı bilmezse, yani kendini kimin yarattığını bilmezse kime inanacağını da bilemez. Çıkamaz sokağa düşer..."

Ergenlerden üçü, inanmayı bireysel bir yönelimden öte, evrensel bir insanî ihtiyaç olarak değerlendirmiştir. Katılımcı ifadelerinde, inancın sadece dinî bir bağlılık değil; aynı zamanda hayatı anlamlandırma sürecinde temel bir işlev gördüğü vurgulanmıştır. Bu bağlamda, inanma ihtiyacının karşılanmaması durumunda bireyde anlamsızlık ve beraberinde içsel boşluk hissi gelişebileceği dile getirilmiştir. Bu düşünsel yapının

oluşumunda, özellikle 9. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında yer alan “Bilgi ve İnanç” ünitesindeki kazanımların etkili olduğu değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, ergenlerin sistematik okul eğitimi dışında katıldıkları cami dersleri ve Kur’an kursları gibi yaygın din eğitimi ortamlarının da bu bakış açısının şekillenmesinde rol oynadığı anlaşılmaktadır. Konuya ilişkin ergenlerin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“...İnanmak kesinlikle bir ihtiyaç. Bence herkes inanmaya ihtiyaç duyar...”

“...İhtiyaçtır, örneğin bazı insanlar bu ihtiyacı hisseder. Eğer Allah’a inanmaz ise huzursuz olur. Ki bizim fıtratımızda yani yaratılışımızda vardır...”

“...Bence kesinlikle hisseder. İçinde Allah’ ait bir sevgisi yoksa yani Allah’a inanma aşkı yoksa... Ne yapabilir ki hayatta? Bomboş bir hayat! Bir işle uğraşsan bile her şey anlamsızlaşır! Bir anda durursun, bakarsın... Ben ne yapıyorum...”

Ergenlerden biri, inanma ihtiyacını özellikle ibadetlerdeki düzen ve sistematik yapıyla ilişkilendirmiştir. Katılımcı, Allah’a inanmanın sadece bir ihtiyaç değil, aynı zamanda hayatın belirli bir düzende yaşanmasını sağlayan bir unsur olduğunu ifade etmiştir. Bu görüşe göre, ibadetlerin belli zaman, şekil ve mekâna bağlı olarak yerine getirilmesi, bireyde düzen duygusunu güçlendirmekte ve karmaşadan uzak bir yaşam anlayışını pekiştirmektedir. Bu düşünce yapısının oluşumunda, ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programlarında yer alan, şekli ve zamanı belirli ibadetlere ilişkin kazanımların etkili olduğu değerlendirilmektedir. Konuya ilişkin ergenin görüşüne aşağıda yer verilmiştir:

“...Bence ihtiyaçtır. Çünkü ibadetleri rastgele yapmıyoruz. Nasıl anlatayım? İbadetlerin bir anlamı ve amacı var. Yeri zamanı bellidir. Rastgele öylesine değildir...”

Ergenlerden biri, Allah’a inanma ihtiyacını eleştirel düşünme yetisiyle ilişkilendirmiştir. Katılımcı, inancının sorgulama yoluyla temellendirdiğini ifade etmiş; bu bağlamda, Hz. İbrahim’in Allah’ı arayış sürecini örnek göstererek kendi düşünsel süreciyle bağlantı kurmuştur. Bu yaklaşım, ergenlik dönemine özgü olan soyut düşünme becerisinin gelişmesiyle birlikte bireyin dinî kavramları ve olguları yüzeysel bir kabul yerine akıl yürüterek ve sorgulayarak anlamlandırma eğilimini yansıtmaktadır. Nitekim Köylü ve Oruç’a (2023) göre, bu dönemde bireyler, inancı sadece geleneksel aktarımla değil, aklî temellere dayandırma ihtiyacı hissederler. Katılımcının Hz. İbrahim’i örnek göstermesi, 5. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında yer alan “Allah İnancı” ünitesindeki içeriklerin etkili bir şekilde içselleştirildiğini de göstermektedir. Konuya ilişkin ergenin görüşüne aşağıda yer verilmiştir:

“...Allah’ın varlığına birliğine inanırlar. İbrahim peygamber gibi örneğin...”

Ergenlerden bir kişi ise inanma ihtiyacını *bilmiyorum* şeklinde cevaplamıştır. Allah'a inanma ile ilgili ihtiyacını duygusal olarak yoğun bir şekilde dile getiren ergen bilişsel olarak temellendirememiştir. Ergenin bu cevabında daha ergenlik döneminde olmasından dolayı soyut düşünebilme yeteneğinin gelişmeye devam etmesinin etkili olduğu söylenebilir. Konuya ilişkin ergenin görüşüne aşağıda yer verilmiştir:

"...İnanmak bana kalırsa kesinlikle ama kesinlikle bir ihtiyaçtır. Ama açıkçası neden ihtiyaç olduğunu bilmiyorum. Bu konuda bir fikrim yok..."

Katılımcılardan biri ise inanmanın ihtiyacını *iyi hissetme* ile ilişkilendirerek değerlendirmiştir. İçsel denge hali olarak cevaplayan ergende bir işin yerine getirilmesinden kaynaklanan doyum ve rahatlama duygularının etkili olduğu söylenebilir (Tarhan, 2012). Bununla ilgili ergenin görüşüne aşağıda yer verilmiştir:

"...Evet, elbette inanıyorum dolayısıyla kendimi iyi hissediyorum. İçsel bir dengede olduğumu hissediyorum. Çok daha iyi..."

3.2.3. Allah'ın İnsan Hayatında Etkin Olması ile İlgili Düşünceler

Ergenlere yöneltilen *"Allah'ın senin hayatında etkin olması ile ilgili düşüncelerin nelerdir?"* sorusuna ait kod ve kategori Tablo 6'da yer almaktadır:

Tablo 6: Allah'ın İnsan Hayatında Etkin Olması ile İlgili Düşünceler

Kategori	Kod	Kodu oluşturan anlatım
Allah, insan hayatında etkindir.	Koruma (18)	"...Beni kötülüklerden koruduğunu ve hep yanımda olduğunu düşünüyorum."
	Yaratma (3)	
	İlahi Takdir (2)	"...Allah hepimizin yaratıcısı olduğundan bize doğruyu gösterir." "...Allah kaderimizde ne yazarsa biz onu yaşarız."
	Düzenli olma (1)	

Ergenler *"Allah'ın senin hayatında etkin olma konusu ile ilgili düşüncelerin nelerdir?"* sorusuna *koruma (18)*, *yaratma (3)*, *ilahi takdir (2)*, *düzenli olma (1)* cevaplarını vermişlerdir. Ergenlerin Allah'ın hayatlarına müdahalesi ile ilgili düşüncelerinde birinci sırada *koruyucu olması (18)* gelmektedir. Ergenlerin cevaplarında 5.sınıf müfredatında yer alan *Allah İnancı* ünitesine ait Allah'ın sıfatları ile ilgili kazanımlarının etkili olduğu söylenebilir. Konuya ilişkin ergenlerin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

"...Bence müdahale ediyor. Beni kötü şeyler yapmaktan alıkoyuyor gibi hissediyorum. Ama biz de elimizden geleni yapmalıyız..."

"...Allah bizim iyiliğimiz için elbette müdahale eder tabi..."

“...Biz Allah’a inandığımız için eder. İyi hissediyorum. Başka. Kötü şeylerden uzak olduğum için...”

“...Hocam Allah istese eder bilmiyorum. Her zaman eder. Eğer Allah müdahale etmeseydi benim hayatım nasıl olurdu? Bunu düşünemiyorum bile...”

“...Her durumda özellikle yapamadığımda yardım eder. Zor durumda kalınca yardım eder...”

“...Beni kötü şeylerden korur. Benim kaderimde yokmuş gibi geliyor ...”

“...Mesela bize rızık veriyor güzel bir yolu gösteriyor, kötü yoldan uzaklaştırıyor...”

Ergenlerin cevaplarında ikinci sırada *yaratıcı olması* (3) gelmektedir. Ergenlere göre Allah’ın yaratıcı olması O’na saygı duymayı da gerektirir. Ergenlerin bu cevaplarında 5. Sınıf öğretim programında yer alan *Allah İnancı* ünitesindeki Allah’ın her şeyin yaratıcısı ile ilgili kazanımların etkili olduğu söylenebilir. Konuya ilişkin ergenlerin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“...Elbette eder... Çünkü Allah bizi yukarıdan görüyor ve bizim Rabbimiz olduğu için müdahale eder...”

“...Etsin çünkü bizi O yarattı...”

“...Çünkü Rabbimize kul olduğumuz için yardım eder. Müdahale eder yani...”

Ergenlerden ikisi, Allah’ın hayatlarına müdahalesini kaza ve kader anlayışı çerçevesinde değerlendirmiştir (n=2). Katılımcılar, yaşadıkları olayların önceden Allah tarafından belirlendiğini ve insanın bu süreçte bir irade kullanma hakkının olmadığını ifade etmiştir. Bu düşünce biçimi, Şık’ın (2018) da belirttiği üzere, insanın iradesini tamamen dışlayan cebri kader algısının etkisiyle şekillenmiş olabilir. Bu durum, 8. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programında yer alan “Kader İnancı” ünitesindeki, insanın özgür iradesine vurgu yapan kazanımların bazı öğrenciler tarafından yeterince içselleştirilemediğini göstermektedir. Dolayısıyla bu tür yaklaşımlar, kader inancının bireysel sorumlulukla birlikte anlaşamadığı durumlarda oluşan dinî anlayış farklılıklarına işaret etmektedir. Konuya ilişkin ergenlerin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“...Elbette eder. Kadere ve kazaya inandığımız şekliyle eder...”

“...Zaten kaderimizin yazıldığı halliyle olması gerekiyor. Kötü de olsa iyide olsa her şey Allah’ın elinde. O’nun iradesinde ...”

Ergenlerden biri, Allah’ın hayatına müdahalesini düzen ihtiyacı ile ilişkilendirmiştir. 14 yaşındaki bu katılımcı, evrendeki düzenin bir rastlantı değil, Allah’ın varlığını ve birliğini gösteren bir delil olduğunu ifade etmiştir. Bu yaklaşım, 5. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında yer alan, evrendeki düzen ile Allah inancı arasındaki ilişkiye dair kazanımların içselleştirildiğini göstermektedir. Ayrıca katılımcının ifadelerinde, 8. sınıf

öğretim programındaki kaza ve kader konularını açıklamaya yönelik ayet ve hadislerin de etkisinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, ergenin hem bilişsel hem de dinî gelişim düzeyinin soyut kavramları anlamlandırma yönünde ilerlediğini göstermektedir. Konuya ilişkin ergenin görüşüne aşağıda yer verilmiştir:

“...Müdahale etmesi gerekiyor. Eğer etmez ise o zaman karmaşa çıkabilir. Her şey alt üst olur...”

Sonuç

Din, bireyin varoluşsal sorularına yanıt aradığı süreçte temel bir işlev üstlenmektedir. Ergenlik dönemi ise hem kimlik inşasının hem de inanç dünyasının yeniden yapılandığı kritik bir gelişim evresidir. Bu süreçte bireyler, Allah'ın varlığı, sıfatları ve insanla ilişkisi üzerine düşünmeye başlayarak kendi Allah tasavvurlarını oluşturmaya yönelirler. Bilişsel gelişimin hız kazandığı bu dönemde soyut düşünme becerileri gelişmekte, bu da bireyin aşkın varlıklara dair kavramsal bir çerçeve geliştirmesini mümkün kılmaktadır. Aynı zamanda, duygusal dalgalanmaların yoğun yaşandığı bu dönemde Allah tasavvuru yalnızca bilişsel değil, aynı zamanda duygusal bir boyut da kazanır.

Allah tasavvuru, bireyin zihninde Allah'a ilişkin oluşturduğu kavramsal ve duygusal algı sistemidir. Bu yapı, Allah'ın sıfatları, kudreti, merhameti ve adaleti gibi niteliklerine dair bilinçli ya da bilinçsiz düşünce kalıplarını içermektedir. Din eğitimi, bu tasavvurun şekillenmesinde önemli bir rol oynamakta; bireylere Allah'ın birliği, her şeyi bilmesi, görmesi ve yaratıcı gücü gibi temel kavramları sistematik biçimde sunarak zihinsel bir çerçeve oluşturmalarına katkı sağlamaktadır. Ergen bireyler bu dönemde “Allah varsa neden kötülük var?”, “Allah'ı neden göremiyoruz?” gibi varoluşsal sorgulamalar geliştirebilirler. Bu tür sorulara yaşa uygun, açık ve kapsayıcı cevaplar sunan nitelikli bir din eğitimi, ergenin zihinsel karmaşasını azaltmakta ve inanç sistemini daha sağlıklı biçimde inşa etmesine yardımcı olmaktadır.

Bu nedenle, ergenlik döneminde verilen din eğitimi içerik ve yöntem açısından nitelikli, sorgulamaya açık, bireyin bilişsel ve duygusal gelişimini destekleyici nitelikte olmalıdır. Sevgi ve korku dengesini gözetken, bireyin varoluşsal ihtiyaçlarını ve duygusal derinliğini önemseyen bir yaklaşım benimsenmelidir. Din eğitimi yalnızca bilgi aktaran değil, aynı zamanda bireyin anlam arayışına eşlik eden ve rehberlik eden bir yapı taşılmalıdır. Araştırmamızın sonucuna göre ergenlerin saygı başta olmak üzere Allah ile olumlu duygular içerisinde olduğu ve Allah'a inanmayı temel bir ihtiyaç olarak düşündükleri tespit edilmiştir. Allah'a olumlu içsel yönelimlerinin en çok ibadet anında ve zor zamanlarda, olumsuz içsel yönelimlerinin ise günah işleme durumlarında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ergenlerin Allah'ın insan hayatına koruma amacıyla müdahale ettiği fikrine sahip oldukları görülmüştür. Ergenlerin Allah ile ilgili sahip oldukları bu düşüncelerinde DKAB öğretim programındaki kazanımların olumlu etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu

bağlamda okul ve okul dışında alınan din eğitiminin ergenlerin Allah anlayışları üzerinde bilişsel ve duyuşsal etkilerinin olduğu görülmüştür.

Öneriler

1. Ergenlik dönemi özellikleri dikkate alınarak din ile ilgili dersler özel olarak hazırlanabilir.
2. Ergenlik dönemi için hazırlanacak din öğretimi programlarında ergenlerin gelişimsel ihtiyaçları doğrultusunda düşünme becerilerini arttırmaya yönelik kazanımlar yazılabilir.
3. Ergenlik döneminde -özellikle erken ergenlik dönemi ile ilgili- dinî gelişim ile ilgili saha çalışmaları yeterli olmadığı için daha çok saha çalışmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Literatür taraması sırasında Müslüman toplumlarda Allah anlayışına yönelik özgün araştırmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Dolayısıyla bu alanda kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

- Akyüz, Z. (2010). *Gençlerde benlik saygısı ve tanrı tasavvuru* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi.
- Albayrak, A. (1995). *Ergenlerin Dinî gelişiminde sevgi ve korku motifinin etkinliği* (yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi.
- Atik, A. (2015). Dinî gelişim kuramlarına din eğitimi bağlamında genel bir bakış. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 728-743.
- Atik, A. (2016). *Ernest Harms ve Ronald Goldman'ın dinî gelişim kuramları bağlamında dini içerikli çocuk kitapları* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atik, A. (2023). Müslüman toplumda erken çocuklukta Allah tasavvuru ve öğretimi. R. Kaymakcan (Ed.). *Erken çocuklukta dini ahlaki gelişim ve öğrenme* içinde. Dem Yay.
- Atsız, H. (2004). Psikoanalitik kuramda dinin kökeni ve gelişim süreci. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4(2), 95-120.
- Aydın, A. (2010). *Eğitim psikolojisi*. Pegem Akademi.
- Aygün, A. (2006). James W. Fowler ve İnanç Gelişim Teorisi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 6(1), 118-140.
- Bahadır, A. (2002). Ergen kişiliği bağlamında din-kişilik ilişkisi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(14), 111-114.
- Bardakoğlu, A. (1992) *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c. 6, ss. 413- 414). TDV Yayınları.
- Baytemur, K. (2020). *Lise gençliğinde Allah inancının gelişimi ve eğitiminde etkili olan faktörler* (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi.
- Coşkunsever, A. (2022). Gelişim ve din psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve temel problemleri. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 5, 47-80.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri*. (M. Bütün & SB Demir, Çev.). Siyasal Kitapevi.
- Cüceloğlu, D. (1996). *İnsan ve davranışı*. (7. Baskı). Remzi Kitabevi.
- Çağırıcı, M. (1989). Ahlak. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c. 2, ss. 1-9) İstanbul: TDV Yayınları.
- Çelen, H. N. (2007). *Ergenlik ve genç yetişkinlik: Bir dönüşüm süreci*. Papatya Yayıncılık Eğitim.

- Doğan, R. (2019). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu din kültürü ve ahlak bilgisi 8. Sınıf ders kitabı*. Gezen Yayınılık.
- Erdoğan, İ., Demirpolat, E., Çelik, R., Etik Acar, G. & Önal, M. (2023). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu din kültürü ve ahlak bilgisi 5. Sınıf ders kitabı*. Lisans Yayıncılık.
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*, Evanston. IL: Row & Peterson.
- Gottlieb, E. ve Ulu, M. (2006). Dini düşüncenin gelişimi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12(1), 269-289.
- Gündüz, B., Çapri, B., Tunç, A., Bolat, E. Y., Çakar, F. S., Esen, G., Gündüz, H. Ç., Gündoğdu, M., Kırdök, O. & Gündoğdu, R. (2015). *Eğitim psikolojisi*. Karahan Kitabevi.
- Gündüz, T. *Gençlik dönemi din eğitimi*. M. Köylü (Ed.) *Gelişimsel basamaklara göre din eğitimi* içinde. Nobel Yayıncılık.
- Hayta, A. (2006). Anneden Allah'a: Bağlanma teorisi ve İslâm'da Allah tasavvuru. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4(12), 29-63.
- Hökelekli, H. (2020). *Din psikolojisi* (15. Baskı). TDV Yay.
- Karaca, F. (2022). *Dinî gelişim psikolojisi*. Kitap Yurdu Doğrudan Yayıncılık.
- Karaca, F. ve Hacıkeleşoğlu, H. (2020). Allah tahayyülleri ölçeği. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 54, 67-83.
- Kaya, M. (2011). Tasavvur. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c. 40, ss. 126 -127). TDV Yayınları.
- Kayıklık, H. (2002). Bireysel dindarlığın psikolojik kaynakları. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 5, 13, 27-40.
- Kimter, N. (2016). Namaz ve psikolojik iyi olma arasındaki ilişki üzerine bir inceleme. *EKEV Akademi Dergisi* (68), 299-332.
- Koç, A. (2011). *Üniversite öğrencilerinde Tanrı tasavvuru, benlik algısı ve öfke yaşantısı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Köylü, M. (2013). *Gelişimsel basamaklara göre din eğitimi*. Nobel Yay.
- Köylü, M. ve Oruç, C. (2017). Çocukluk dönemi din eğitimi. *İstanbul: Nobel Yay*.
- Köylü, M. ve Oruç, C. (2023). Gençlik dönemi din eğitimi. *İstanbul: Nobel Yay*.
- Kulaksızoğlu, A. (2009). *Ergenlik psikolojisi* (11. Basım). *İstanbul: Remzi Kitabevi*.
- Kulu, F. (2019). *Ergenlik döneminde dinî başa çıkma ve anlam arayışı* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Nurmi, K. T. E. ve Nurmi, K. E. (2012). Gelişimle İlgili Teoriler ve Dinî Tecrübe-I. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 63-87.
- Özdemir, B. (2008). *13-20 yaşları arasında Dinî gelişim ve eğitimi -James W. Fowler'ın inanç gelişimi teorisi bağlamında bir araştırma* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi.
- Öztürk Zurnacı, Ş. (2019). *İmam hatip ortaokulu öğrencilerinde tanrı tasavvuru* (Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Parman, T. (2013). *Ergenliğin yüzleri* (2. Baskı). Yapı Kredi Yayınları.
- Saban, A., Ersoy, A. F., Özden, M., Bozkurt, M., Ersoy, A., Akar, H. ve Yahşi, Z. (2017). *Eğitimde nitel araştırma desenleri*. Anı Yayıncılık.
- Santrock, J. W. (2020). *Ergenlik* (Çev. Ed. Diğem Müge Siyez) 14. Baskı. Nobel Yay.
- Santrock, J. W. (2021). Yaşam boyu gelişim: Gelişim psikolojisi (G. Yüksel, çev.) 13. Baskı. Nobel Yay.
- Sıgı, Ü. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri*. Beta Yayıncılık.
- Silverman, D. (2021). *Nitel araştırma nasıl yapılır*. (E. Hava, Çev.). Küre Yayınları.
- Su, M. (2022). Piaget'in bilişsel gelişim teorisinin ergenlik dönemi Dinî gelişim üzerindeki etkileri: Elkind'in Yaklaşımı. *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 63-82.
- Su, M. (2025). *Gençlik ve din eğitimi (Din dışı kimliklerle karşılaşma ve dönüşüm)*. İlahiyat Yayınları.
- Şık, İ. (2018). *Takdir Olgusu Kader Algısı Yazgı Yanılgısı*. (2. Baskı) Gece Kitaplığı.
- Taşın, Z. (2024). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu din kültürü ve ahlak bilgisi 7. Sınıf ders kitabı*. Erkad Yayınları.
- Taşın, Z. (2022). *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 9. Sınıf ders kitabı*. Erkad Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*. (11. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Topaloğlu, B. (1989) Allah. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (c. 2, ss. 471- 498). TDV Yayınları.
- Ulusoy, A. (2003). *Gelişim ve Öğrenme*. Anı Yayıncılık.
- Yakut, S. ve Oruç, C. (2025). Z Kuşağı Gençlerinin Sosyal Medya Kullanımlarının Dini Öğrenmelerine Etkileri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 12/23, 141-161.
- Yaldız, H. (2024). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu din kültürü ve ahlak bilgisi 6. Sınıf ders kitabı*. SDR İpekyolu.

- Yavuz, K. (2012). *Çocukta dinî duygu ve düşüncenin gelişmesi:(7-12 yaş)*. Boğaziçi Yayınları.
- Yavuz, K. (2013). *Günümüzde inancın psikolojisi*. Boğaziçi Yayınları.
- Yavuzer, H. (2021). *Gençleri anlamak*. Remzi Kitabevi.
- Yıldıoğan, Ç. (2012). *7-12 Yaş arası çocuklarda tanrı tasavvuru -Kırşehir/Çiçekdağı İlçesi örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

A Phenomenological Study on the Relationship Between the Understanding of God and Religious Education in Early Adolescence

Aslıhan Atik & Arzu Bütün

Extended Abstract

Development is a dynamic process of change that continues throughout life. According to lifespan development theory, this process is multidimensional, multidisciplinary and contextual. The developmental process, which includes the individual's growth, maintenance of functions and self-regulation, progresses within a flexible structure with the simultaneous interaction of sociocultural and individual factors. The lifelong development of humans consists of interconnected, sequential and mutually affecting periods. According to developmental psychology, which examines development in different dimensions, this process takes place in cognitive, socio-emotional and religious/spiritual areas, in accordance with certain principles and in the form of successive stages. Each developmental period forms a systematic whole both within itself and with the previous and subsequent periods. In this respect, there is no randomness in the development process.

Adolescence is a unique developmental phase that differs from childhood, and is characterized by intense questioning in areas such as abstract thinking, identity search, moral judgment development, and religious-spiritual development. Adolescence includes the concepts of puberty, a period of early adolescence in which growth and development accelerate and sexual characteristics emerge, and adolescence, which means "growing individual" and includes rapid physical, cognitive and emotional changes. The treatment of adolescence as a separate phase from other developmental periods emerged in modern times. With the simultaneous development of psychology and pedagogy, scientific studies on adolescence gained momentum, especially in the 1900s. In this context, G. Stanley Hall's two-volume encyclopedic work on adolescence, published in 1904 at Clark University in the USA, is accepted as a starting point in the literature, although some of its views have been criticized and some have been rejected. The changes experienced in this period, which covers the ages of 12-21, within the developmental periods, are similar, although there are individual differences.

During the transition to adolescence, individuals' behaviors fluctuate. One day they want to act like a child, the next day like an adult, and be treated accordingly. The problems and

developmental issues specific to this period are different from both childhood and adolescence. The 11-12 age range in particular is considered a critical transition period between childhood and adolescence. Because in other developmental periods of human life, there is not as much intense and multifaceted developmental experience as at these ages. This process is often experienced differently in girls than in boys; more emotional and socially challenging effects may be felt due to early puberty. Psychosocial characteristics such as being stuck between childhood and adulthood; intensification and frequent change of emotions; sudden emotional transitions (e.g., crying and laughing); feelings of inner insecurity and inadequacy; increasing fears along with conflicts regarding sexual identity; trying to learn gender-specific roles; change in self-perception; increasing need for solitude and privacy; restlessness, social adaptation problems and opposition to authority figures; desire for independence; increasing curiosity and desire to learn along with the development of abstract thinking skills clearly emerge in this period. In this respect, explaining adolescence based on only one cause or only within the framework of developmental stages and certain developmental areas would be an inadequate approach in terms of grasping the holistic nature of the process.

During this phase, where physical changes are intense within the developmental areas, significant advances in cognitive development occur simultaneously. According to Piaget, the final cognitive developmental phase, which begins at approximately age 11 and continues into adolescence, is the “abstract operations period.” During this period, individuals can make logical inferences, think about abstract concepts, understand hypothetical possibilities, and grasp situations based on abstract propositions. In addition, during this period, adolescents begin to develop metacognitive thinking skills, which is an advanced dimension of abstract thinking. The intellectual diversity that emerges with the cognitive development of the adolescent brings with it some psychological changes. One of these changes is adolescent egocentrism, as defined by David Elkind. Elkind explains this situation with two basic concepts: the imaginary audience and the personal myth. Imaginary audience is the adolescent’s belief that others, just like him/her, are constantly watching, evaluating, and interested in him/her. The adolescent strives to be on stage, assuming that he/she is always in the spotlight. The personal myth is related to the adolescent’s perception of himself/herself as unique, special, and someone who no one can understand. This belief feeds into the idea that “nothing will happen to me” over time. As a natural result of this situation, the adolescent may become desensitized to risky or dangerous behaviors. This way of thinking is associated with the omnipotent perception that is often seen during adolescence. During this process, it is very difficult for the adolescent to cope with the tensions he experiences in the area of socio-emotional development. Because the adolescent feels the need to be understood due to the conflicts he experiences in his inner world. In this period full of contradictions, on the one hand he wants to be alone, on the other hand he is in search of belonging to a group. When he is alone, he turns to identity questions such as “Who am I?” and “Where am I going?”; and

he experiences a sense of belonging thanks to the groups he is in. According to Erikson's theory of psychosocial development, during this period, the individual experiences the phase of "identity acquisition versus role confusion." The adolescent tries to make decisions about who he/she is, what kind of person he/she wants to be and what he/she wants to do in life. In this process, the search for identity initiates a critical process that needs to be resolved because it brings about different identifications with experiences outside the family and new role models. Adolescents go through a painful process regarding their emotions that can be evaluated within the scope of socio-emotional development. Emotional fluctuations and sudden emotional outbursts observed during this period have the potential to lead to real and serious problems. Although adolescents become more capable of recognizing and controlling their emotions as they grow older, thanks to their increased cognitive abilities, this can be a very challenging experience during adolescence.

The development of abstract thinking skills during adolescence supports moral development by increasing the individual's capacity to understand and evaluate moral values. Towards adolescence, some generalizations are made regarding morality, and these generalizations cause confusion in the individual and bring about a sense of doubt. Over time, these doubts become a part of the adolescent's personality. This process causes the individual to turn to moral questions around the question "Why are some behaviors considered good and others bad?" According to Kohlberg, moral development consists of sequential stages that follow one another, depending on the individual's moral reasoning. According to studies examining moral development, adolescents are mostly within the "conventional level" defined by Kohlberg during this period. At this level, individuals value trust, attention, and commitment to others. Children and adolescents, in particular, have a desire to be evaluated as a "good girl" or "good boy" at this stage (good boy tendency). In addition, adapting to social order, respecting the law, and adopting a sense of justice (law and order tendency) are other prominent characteristics at this stage. However, moral development does not occur at the same level and speed in every adolescent. Studies have shown that only 45% of 15-year-old adolescents have achieved the cognitive and affective skills necessary for moral development. In addition, factors such as the culture that dominates moral judgment and behavior during adolescence, the style of upbringing, the socio-economic power of the family, and beliefs and attitudes can be effective.

Adolescence is a more in-depth, questioning and dynamic process in terms of religious and spiritual development compared to childhood. The individual, who is curious about his/her surroundings and tries to produce explanations in childhood, begins to be interested in more abstract and metaphysical subjects with the adolescence process. During this period, the adolescent tends to think about fundamental existential questions such as "Why did I come into the world?", "How did the first human appear?", "How did

the universe come into being?”, “Is there a God?”, “What is death?” and “Does life have an end?” These questions begin to shape the individual’s religious beliefs and spiritual orientations. These questions mark the beginning of the religious awakening process, which is an important threshold in religious and spiritual development in adolescence. With the development of reasoning ability between the ages of 12 and 14, adolescents make efforts to understand, critically evaluate, and internalize religious concepts. This period is also a period in which both interest in religion and religious doubts increase. Adolescence is a period in which the process of “religious crisis and doubt”, one of the important stages of religious development, is experienced intensely. Most young people may be exposed to questions, contradictions and uncertainties regarding their religious beliefs during this process. According to Allport, whether an individual can move from concrete to abstract thought is a fundamental factor that determines whether such religious questioning and depression processes will be experienced. Indeed, while many individuals continue their lives with ready-made patterns they have acquired from their environment without questioning their religious beliefs, adolescents with developed abstract thinking skills inevitably tend to face religious doubts and conflicts. The individual, who was able to find answers to his questions about religion more easily in previous years, begins to seek more detailed and holistic answers to these questions during adolescence; and develops a more critical perspective on the explanations given. Such crises, while essentially a result of advances in cognitive development, also lead to various transformations in the emotional, social and spiritual areas of the adolescent. During this period, religion can become a structure that serves basic psychosocial values such as trust, identity construction, the need for attachment, and the search for meaning for many adolescents. Adolescents’ search for meaning may vary according to their level of cognitive development. In this process, the individual may develop a unique form of religiosity by turning to his inner world or may adopt a traditional religiosity through environmental learning. The individual may also acquire a new religious attitude that he did not have before. Religious development in adolescence is often shaped around the concept of God, which is one of the fundamental reference points of religion. This concept is influenced by various factors, such as the individual’s genetic characteristics, self-understanding, family structure, socio-economic conditions, and belief, closeness, and attitudes toward God. During this period, adolescents begin to define Allah with symbolic and abstract concepts. During this period, the concept of Allah is shaped by the individual’s mental and emotional inquiries and is in a constant state of formation. The adolescent’s understanding of Allah is significantly affected by the religious education provided in religious institutions such as schools, mosques and Quran courses. In this context, religious education, especially provided at school, plays a decisive role in the adolescent’s religious development and the formation of his/her perception of God. Examining the effect of religious education received in early adolescence on individuals’ perception of God is very important in terms of understanding the religious changes and

transformations specific to this developmental period. Because being able to evaluate the religious development of an individual in early adolescence in a healthy way requires analyzing how he/she makes sense of God in this stage when his/her cognitive capacity begins to turn to abstract concepts. Research to be conducted in this direction will provide a more in-depth understanding of the nature of religious development in early adolescence.

This research aims to deeply examine the understanding of individuals in early adolescence (12–14 years old) regarding God and was conducted in line with the qualitative research paradigm. Qualitative research focusing on the search for meaning attempts to understand how individuals interpret their experiences, how they construct their lives and how they give meaning to these experiences. In this study, the phenomenology design was preferred among qualitative research designs. According to the results of the research, it was determined that adolescents have positive feelings towards Allah, especially respect, and that they consider believing in Allah as a basic need. It was concluded that their positive internal orientation towards Allah is most evident during times of worship and in difficult times, while their negative internal orientation is most evident in situations of committing sins. It was also observed that adolescents have the idea that Allah intervenes in human life for the purpose of protection. It was concluded that the gains in the DKAB curriculum have a positive effect on these thoughts of adolescents about Allah. In this context, it was observed that religious education received in school and outside of school has cognitive and affective effects on adolescents' understanding of Allah.